

Lukáš Likavčan: Uhlíková péče

Text: Lukáš Likavčan

I

Je rok 2034 a vy se budíte do pozdního srpnového rána. Je vám možná 35, možná 50, možná ještě víc, ale každopádně si pamatujete poslední pandemii a vůbec celá klikatá 20. léta. Pod balkonem prochází průvod, který připomíná pašijové procesí na Květnou neděli – lidé nesoucí ratolesti, v popředí skupina dětí v uniformách, ve kterých vypadají jako školkařští horníci. Volají asi něco jako „Hosana“, ale nejste si jistí. Starší lidé pláčou. Vaše dcera se chce připojit ke kamarádům v čele průvodu, a vy jí slíbíte, že příště už určitě jo.

II

„Klekni si, pohni své rty v modlitbě, a pak uvěříš,“ řekl Blaise Pascal a ve 20. století to po něm zopakoval Louis Althusser. Chtěl tím říct, že příčiny a důvody lidského jednání se nacházejí v neviditelné pavučině příkazů a instrukcí a že víra v hodnoty, jež za těmito příkazy a instrukcemi stojí, zpravidla přichází až časem. Někdy tahle pavučina ovšem není tak neviditelná – zhmotní se v podobě zkrystalizovaných a sedimentovaných vrstev politiky, které nazýváme infrastrukturami. Třeba infrastruktury uhelného průmyslu. Nikdo se vás nikdy neptal na to, zda chcete ve svém městě uhelný důl nebo elektrárnu spalující uhlí. Nebylo potřeba žádného dotazníkového šetření, ve kterém by se přišlo na to, zda vaše komunita souhlasí s riziky těžby uhlí – zdravotními, psychickými, společenskými, ekologickými a ekonomickými. Hodnoty polétavého prachu v ovzduší nekandidovaly v posledních komunálních volbách. Ta infrastruktura tady prostě přistála jako výsadkový modul nějaké docela ošklivé a velké vesmírné lodi a tahá za nitky osudů celého regionu. A nejen to.

III

Čelo pašijového procesí se plazí směrem k šachtě. Dav se vlévá do prostoru ohrazeného protrhaným ostnatým drátem. Pokud se ptáte, zda se jedná o performanci s prvky land artu, tak ne, nejedná. Že ale může jít o významnou událost, naznačuje čilé bzucení televizních dronů. Děti v uniformách teď něco recitují. Starý pán s berlí zase křičí cosi o pionýrech a odchází z davu, ale moc lidí tomu nerozumí. Pak padá opona a za hrobového ticha se děti seřadí do pluku. Před nimi se vypíná velká černá krychle, která vypadá, jak kdyby do ní právě narazilo platonské těleso a zaseklo se v její konstrukci. Nebo jako velká bedna s knoflíkem. Jo, to platónské těleso je jenom trochu ornamentálnější variace na knoflík.

IV

Kultura je nesena technickými objekty, infrastrukturami. První kulturní infrastrukturou v historii lidstva byla jeskyně. Na břehu Indického oceánu v Jihoafrické republice leží jeskyně Blombos, známá jako naleziště přes 77 000 let starého kusu okru, na němž jsou vyryty geometrické útvary. Pravděpodobně jde o nejstarší dochovaný důkaz lidské komunikace pomocí externího média, na které je zapsána nějaká informace. Co měly dvě vodorovné a jedna svislá čára znamenat, se už nikdy nedozvíme, ale právě sem jamajská spisovatelka a myslitelka Sylvia Wynter lokalizuje zrod člověka jako bytosti, která umí pracovat se symboly a s jejich pomocí vytvářet příběhy, jež nesou celou kulturu a společnost. Otázka „Kdo nese nosiče?“ je pak nejlépe zodpovězena anonymní uměleckou skupinou, která před 36 000 lety zanechala zprávu o svém působení na stěnách jeskyně Altamira v dnešním Španělsku. Od jeskyně přes amfiteátr a kameru obscuru až po skříň serveru v datovém centru, kultura a architektura šly vždy ruku v ruce. Tak tomu má být i ve věku environmentálních médií.

V

Pluk dětí v kombinézách boří svoje prsty do drsné hmoty knoflíku, který líně couvá hlouběji do krychle. Toulaví psi kolem šachty připomínají, že tady byl kdysi vchod do řeckého podsvětí. A pořád je – akorát jsme se ho v jisté chvíli rozhodli využívat ne jako zdroj věčného plamene, ale jako místo pro jeho pochování. Ano, my. Nevím, zda je třináct let dlouhá nebo krátká doba, ale zdá se mi dostatečně dlouhou pro pozorování kulturních efektů infrastruktur.

Když se totiž konec těžby uhlí po dlouhých jednáních stanovil na rok 2033, vyvstala otázka, co dělat se vší tou aparaturou, která měla zůstat ležet ladem. Soukromý kapitál o nefunkční mašinerii už nejevil zájem, stát viděl vlastnictví takovéto infrastruktury také jako přítěž (a byla to doba, kdy si lidé začínali říkat, že státu je možná vůbec na přítěž být státem). Tak se tato ocelová města dostala do vlastnictví místních správ a komunit, přičemž si všichni mysleli, že je to přinejlepším dar danajský. V té době alespoň existovaly nápady, jak napomoci k snižování emisí jejich zpětným zachytáváním z atmosféry. A tak se zrodila disciplína „uhlíkové péče“, kdysi hanlivě označovaná jako „geoinženýrství“.

VI

Historický záznam z Wikipedie, otevřené encyklopedie, časová známka 20210326090345: „Zachytávání a ukládání oxidu uhličitého, či zachycování a ukládání oxidu uhličitého (CCS z anglického carbon capture and storage) je proces zachytání odpadního oxidu uhličitého (CO₂), doprava do úložiště a uložení na místě, kde nebude vstupovat do atmosféry. CO₂ se obvykle zachycuje z velkých bodových zdrojů jako jsou cementárny nebo elektrárny na biomasu, a obvykle je skladován v podzemním geologickém souvrství. Cílem je zabránit uvolňování velkého množství CO₂ do atmosféry z těžkého průmyslu. Jedná se o potenciální prostředek ke zmírňování příspěvku emisí oxidu uhličitého z průmyslu a z vytápění ke globálnímu oteplování a k okyselování oceánů. Ačkoli CO₂ byl vstřikován do geologických souvrství pro různé účely po několik desetiletí, včetně vylepšení těžby ropy, dlouhodobého skladování CO₂ je relativně nový koncept.“

Kdysi se říkalo, že klimatická krize je největší neřízený experiment v dějinách lidstva. A také jistý druh nevědomého geoinženýrství – technologické modifikace naší planety. Samozřejmě, pro malou hrstku lidstva šlo o zcela vědomý a řízený pokus už alespoň od 70. let, kdy si společnosti těžící a zpracovávající ropu nechaly vypracovat první studie naznačující souvislost mezi emisemi oxidu uhličitého a zvyšováním globálního průměru teploty atmosféry. Z naznačení souvislosti se mezitím stala potvrzená jistota a z prostého průmyslového odvětví planetární aparát, který je schopen držet v šachu zbytek lidstva. Také se říkalo, že zpětné zachytávání uhlíku je alibi těchto korporací, jež jim dovolí držet lidstvo v šachu i nadále. Vypuštěné emise přece půjde vysát, a když už se emise jednou nebudou vypouštět vůbec, budou mít tyto korporace v rukou technologie, jež je najednou postaví do role zelených spasitelů. Vždyť bude stačit obrátit chod celé infrastruktury naruby –

místo ze Země do ovzduší z ovzduší zpátky do země. Větší nespravedlnost než udělat z hlavních záporáků hrdiny je těžké si představit. Co ale není těžké si představit, jsou jiné možnosti, jak s pohřbíváním uhlíku pod zem naložit.

VII

Uhlíková péče zněla některým zprvu perverzně. Jak může neosobní technologická infrastruktura vycházející z know-how těžbařských firem představovat nástroj péče? Není péče intimní, osobní? Není technicky zprostředkovaná péče chladná a neautentická? Odpověď na tuto otázku záleží na tom, jak moc jste přesvědčen nebo přesvědčena o tom, že kultura (včetně kultury péče) a technologie stojí v protikladu a z jejich spojení nikdy nevzejde nic dobré. Dnes existují místa, kde vzali Pascalovu tezi za svoji a infrastruktury zachytávání uhlíku proměnili v místa kulturního života: kolem infrastruktur vznikly nové příběhy a rituály, třeba srpnové pašije připomínající měsíc, ve kterém v minulosti lidstvo slavilo „Overshoot day“ – den v roce, od něhož lidstvo po zbytek roku žilo na ekologický dluh. Zatímco vám to tady vysvětlují, pluk dětí pořád tlačí na spoušť systému pro zachytávání uhlíku, aby spustil každoroční pohřbívání minulosti do bývalých těžebních šachet, ve kterých po miliony let ležela dávná historie života na této planetě, k níž se alespoň tato komunita rozhodla konečně přiznat a zařídit se podle ní.

Lukáš Likavčan se zabývá filozofií technologií, politickou ekologií a vizuálními kulturami. Vystudoval filozofii a environmentální studia na Masarykově univerzitě, v současnosti působí v Centru audiovizuálních studií FAMU v Praze a na Strelka Institute for Media, Architecture and Design v Moskvě. Je autorem knihy *Introduction to Comparative Planetology* (Strelka Press, 2019) a členem pražského kolektivu Display – Asociace pro výzkum a kolektivní praxi. Více info na likavcan.com.

